

FRANCISZEK DZIEDZIC

Instytut Ekonomiki Rolnej

Warszawa

ERICH RÜBENSAM — DIE STANDORTVERTEILUNG DER LANDWIRTSCHAFTLICHEN PRODUKTION IN DER DEUTSCHEN DEMOKRATISCHEN REPUBLIK

Deutscher Bauernverlag,
Berlin 1959, s. 335.

Praca dotyczy zagadnień planowego rozmieszczenia produkcji rolnej. Terminem rozmieszczenie tłumaczymy słowo *Standortverteilung*, dość trudne w języku polskim do oddania. Rolnicze leksykony niemieckie (Brockhaua, Parey'a) pozwalają tłumaczyć Standort jako środowisko, wymieniając czynniki przyrodnicze i ekonomiczne środowiska. *Standortlehre* zaś jest objaśnieniem działu ekonomiki przedsiębiorstw, która bada przyczyny istnienia i powstawania powiązań różnych gałęzi produkcji, względnie różnych systemów gospodarowania w określonych środowiskach. Praca mówi o rozmieszczeniu produkcji rolnej, z uwzględnieniem warunków środowiska, nawiasem mówiąc głównie czynników naturalnych.

Idąc za spisem treści stwierdzamy, że zawiera ona dłuższą część wprowadzającą (40 str.), z kolei jest rozdział poświęcony metodzie (19 str.) i po nim drugi, w którym otrzymujemy na ca 250 str. obraz, jak winien racjonalnie w 1965 roku wyglądać przeciętny profil produkcyjny wybranych 23 jednorodnych terytoriów z ogólnej liczby 46, na które NRD zostało przez kolektyw autorski podzielone. W zamykającym pracę trzecim rozdziale podano, jak należy posługiwać się wypracowanymi danymi dla regionalnego ukształtowania produkcji rolnej i postawiono niektóre poboczne problemy, wiążące się z zastosowaniem wyników. Schemat stosowany w opisie i analizie rejonów wygląda następująco. Rozporządzając atlasem klimatycznym i atlasem rolniczym¹ w opisie podaje się z reguły dość szczegółowe określenie jakości czynników naturalnych środowiska. Warunki ekonomiczne, w szczególności zasób sił roboczych i charakterystyka miejscowego rynku zajmują niewiele miejsca. Własna analiza i synteza zawiera się w tablicach i komentarzach, opisujących sposób i wyniki „racjonalnego” gospodarowania. Kolejność tablic, wynikająca z techniczno-organizacyjnego nastawienia autorów, jest następująca: 1) Struktura użytkowania ziemi i zasiewów, plony, produkcja globalna, 2) Obsada inwentarzem żywym, 3) Letni plan spasania zielonek i kiszonki, 4) Bilans paszowy uproszczony, z osobnym zestawieniem zapotrzebowania pasz treściwych i ziemniaków, 5) Produkcja globalna i produkcja czysta.

Ujęcie ilościowe wynikało z założeń, które sobie postawiono. W części wprowadzającej (str. 14) tak się o tym pisze: „Zabezpieczenie dalszego wydatnego wzrostu produkcji rolnej i produktywności pracy przez polepszenie rozmieszczenia wymaga wypracowania takich podstaw, które pozwalają wymierzyć najbardziej celowy rozmiar wszystkich gałęzi w różnych środowiskach, uzgadniając proporcje gałęzi. Istnieje nadto wątpliwość, jakie rośliny uprawne w różnych środowiskach i jakie rodzaje inwentarza mogą i muszą być trzymane. O wiele trudniej o wymierzenie korzystnych proporcji poszczególnych gałęzi produkcji itd. ...” Pracę o tym nastawieniu podjęto po dyskusjach, które rozpoczęły się w 1953 i 1954 roku. Kiedy najpierw A. Petersen, potem E. Rübensam postawili zagadnienie podziału NRD, z punktu widzenia przyszłego kształtowania produkcji rolnej, wtedy padła i została przyjęta teza, którą E. Rübensam w swoim wprowadzeniu (str. 13) przypomina, z powołaniem się na wcześniejszych i późniejszych jej głosicieli, o podstawowym

¹ Atlas zawiera właściwie kartograficzne przedstawienie materiałów gleboznawczych i bonitacji gleb.

znaczeniu warunków środowiska naturalnego, jako najbardziej stabilnych dla odróżnienia granic rejonów i typu produkcyjnego.

W rezultacie, jak z wielu publikacji już wiemy, zasadą podziału jest praktycznie biorąc jakość gleb i stosunek ziemi ornej do użytków zielonych, plus różnice klimatyczne. Określenie jakości dotyczy pochodzenia gleb (grupa gleb dyluwialnych, aluwiiów, lessowa i gleb górskich) oraz punktowej oceny ich produktywności. Przy uwzględnieniu różnic klimatu strefy nadmorskiej, środka kraju i gór wyróżniono w kraju 19 obszarów. Uwzględniając różnice w towarzyszeniu glebom ornym mniejszej lub większej powierzchni użytków zielonych, otrzymano w efekcie 46 stref produkcyjnych. Poza podkładami kartograficznymi i statystycznymi podział opierał się na wywiadzie u terenowych władz rolniczych.

Sama istota badania terenowego polegała jednak na badaniu racjonalności zmianowań, względnie członów zmianowań, stosowanych w dobrze prowadzonych gospodarstwach chłopskich i niechłopskich i na wywiadzie o wysokości plonów osiągalnych przy takim prowadzeniu. Ta analiza i wyniki prób i doświadczeń polowych z jednej strony, zakładane planem docelowe proporcje produkcji (na 1965), z drugiej strony, są podstawą już nie pracy badawczej a pracy projektowej. Podana jako racjonalna struktura użytkowania ziemi zawiera (poza jej tabelaryczno-statystycznym ujęciem) również porządek zmianowania i nawożenia. Ujęcie takie miała pierwotnie w swojej metodzie rejonizacja czechosłowacka, która jednak później w tym kierunku nie była zbyt rozbudowywana.

W wykonaniu niemieckim to stosunkowo szczegółowe określenie zmianowań ma między innymi jako konsekwencję ułożenie zielonej taśmy żywienia letniego we wszystkich opisanych okręgach. Przykładowo pokazano (dla 4-ch okręgów) możliwy w danym razie do wykonania harmonogram pracy, stawiając problem mechanizacji prac i zapotrzebowania sił ludzkich. Wykonanie takie było z góry planowane, jak wynika choćby z samego tytułu artykułu, który w 1954 r. zapowiadał podjęcie pracy. Tytuł artykułu E. Rübensama brzmiał: „*Landwirtschaftliche Produktionszonen und -typen als Grundlage der Beratung, Forschung und Produktionsplanung in der Landwirtschaft der DDR*”.

Tymi, którzy prowadzili pod kierownictwem ogólnym wymienionego równocześnie doradztwo, badanie i planowanie produkcji byli organizatorzy gospodarstw, H. Dubslaff, G. Mittag, E. Schalter, H. Schlicht, wszyscy pracownicy Instytutu Rolniczego w Müncheberg. Ze spisu treści wynika, że każdy obejmował w zasadzie 3 większe okręgi administracyjne. Metodę w szczegółach rozwijał H. Dubslaff, zwłaszcza co dotyczy badania i projektowania zmianowań. Ostatnio ukazała się z tego zakresu i w tym czasie przez niego napisana osobna praca, omawiająca szerszej racjonalne zmianowania w warunkach współczesnej gospodarki w NRD.

W takim przedmiocie, jak racjonalne rozmieszczenie produkcji rolnej, ocena pracy, tego co wnosi do nauki i do praktyki nie należy do zadań łatwych. Tutaj zapoznajemy głównie z jej treścią. Ocenić można albo z pozycji praktyki, ale wtedy trzeba tkwić w warunkach obecnych organizacji gospodarstw i ich zarządu w NRD, albo z pozycji bardziej teoretycznych, z pozycji określonej dyscypliny.

Z pozycji praktyki jest na pewno cenna. Zwracając uwagę na stronę naukową samego badania i rodzaj wniosków, względnie syntez konstatuje się, że nie mamy w danym razie do czynienia z rodzajem analizy, jakiego wymagałaby np. „*Standortlehre*”, która według przytoczonej na początku definicji jest działem badań ekonomiki przedsiębiorstw. Pracę napisali pracownicy posiadający dużą rutynę urzędniowców.

Ale — pomijając w tym wypadku sprawy metodologiczne — ważne i interesujące jeszcze muszą być dla czytającego niektóre założenia, z których wychodzili urzędniowcy, w szczególności zaś stosunek do aktualnej w urządzeniach zasady kierowania produkcją na tory specjalizacji. Z doboru i ustawienia niektórych wypowiedzi E. Rübensama w tej sprawie oraz z pokazanych proporcji w rozwijaniu chowu inwentarza (bydła i trzody) można wnosić, że kolektyw autorski podchodził do specjalizacji z dużą ostrożnością, jeśli nie rezerwą. Wiadomo, że w tym względzie stanowisko ekonomisty i urzędniowca — A. Rosenkranza jest inne, jest on jednym z koryfeuszów daleko posuwanej specjalizacji i nad tym się dyskusja urzędniowców w NRD toczy. Zatem cenna skądinąd pozycja, jaką jest omawiana praca, nie jest ostatnim słowem w kwestii, jak ukształtuje się w perspektywie organizacja produkcji rolnej. Ale praca mówi przecież jak ona winna się kształtować w nieodległej przyszłości (1965 r.) i nie trzeba, aby wyrażała więcej,